

Досалиева К.Э.

PhD докторант

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети

Бишкек ш.

БИЛИМ-ТАРБИЯ БЕРҮҮНҮН ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

Аннотация: XXI – кылымдын башталышы кыйла көп сандагы жана ар түрдүү маани-маңыздагы педагогикалык технологиялардын пайда болушу менен коштолду. Алардын негизгилери: информациялык, цифралык, интеграциялык, конвергенциялык жана башка педагогикалык технологиялар болуп саналат. Көпчүлүк учурда кандайдыр бир өзгөрүүлөр болгон педагогикалык технологияларды инновациялык педагогикалык технологиялар деген жалпы ат менен да аташат. Кыскача маалыматта педагогикалык азыркы мезгилдин технологиялары боюнча “толук” обзордук информацияны келтирүүгө мүмкүн эместигин эске алуу менен орчундуу, уголдук жана өзөктүк педагогикалык технологиялар боюнча дискурс же кыскача жалпы маалымат берилди. Бул макалада азыркы мезгилде колдонулуп жаткан педагогикалык технологияларына исламдык билим-тарбия методдорунан оптималдуу, рационалдык жана эффективдүү усулдарын интеграциялоону негизги максат болуп саналат. Азыркы мезгилде кеңири колдонулуп жаткан педагогикалык технологияларда билим-тарбия алуучуларга өзгөчө руханий-нравалык компетенцияны калыптандырууда жетишсиздик ачык байкалууда. Ошондуктан, исламдык билим-тарбия системасынан кээ бир методдорун рационалдык пайдалануу жана интеграциялоо мезгил талабына өтө ылайыктуу.

Негизги сөздөр: Билим, тарбия, педагогикалык технологиялар, окутуу методдор, интеграциялык билим берүү технологиясы, конвергенциялык билим берүү технологиясы, цифралык билим берүү технологиясы, инновациялык билим берүү технологиясы.

Досалиева К.Э.

PhD докторант

Кыргызский государственный университет имени И. Арабаева

г.Бишкек

ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Аннотация: Начало XXI века сопровождалось появлением большого количества педагогических технологий различного значения. Основными из них являются: информационные, цифровые, интеграционные, конвергентные и другие педагогические технологии. Педагогические технологии, претерпевшие в большинстве случаев те или иные изменения, называются инновационными педагогическими технологиями. Учитывая невозможность дать «полный» обзор современных педагогических технологий в аннотации, приводится рассуждение или краткая общая информация о важных и основных педагогических технологиях. Основная цель данной статьи – интегрировать оптимальные, рациональные и эффективные методы исламского обучения в используемые в настоящее время педагогические технологии. В широко применяемых современных педагогических

технологиях явно ощущается недостаток формирования специальной духовно-нравственной компетентности учащихся. Поэтому рациональное использование и интеграция некоторых методов исламской системы образования очень отвечают потребностям времени.

Ключевые слова: Обучение, воспитание, педагогические технологии, методы обучения, интегрированные образовательные технологии, конвергентные образовательные технологии, цифровые образовательные технологии, инновационные образовательные технологии.

Dosalieva K.E.

PhD doctoral student

Kyrgyz State University named after I. Arbaev

Bishkek c.

TECHNOLOGIES OF TRAINING AND EDUCATION

Annotation: The beginning of the 21st century was, accompanied by the emergence of a large number of pedagogical technologies of various meanings. The main ones are: information, digital, integration, convergence and other pedagogical technologies. Pedagogical technologies that have undergone some changes in most cases are called innovative pedagogical technologies. Taking into account the impossibility of providing a "complete" overview of modern pedagogical technologies in the summary, a discourse or brief general information was given on important, core and core pedagogical technologies. The main goal of this article is to integrate the optimal, rational and effective methods of Islamic educational methods into the currently used pedagogical technologies. In modern pedagogical technologies widely used, there is clearly a deficiency in the formation of special spiritual and moral competence of students. Therefore, the rational use and integration of some methods from the Islamic education system is very suitable for the needs of the times.

Keywords: Training, education, pedagogical technologies, teaching methods, integrated educational technologies, convergent educational technologies, digital educational technologies, innovative educational technologies.

XXI-кылымдын башгалышында билим берүү жана тарбия берүүнүн мезгилге шайкеш келген технологиялары илимий-методикалык жаткан негизделип пайдалануу сферасында колдонулууда. Кыскача маалыматта педагогикалык азыркы мезгилдин технологиялары боюнча “толук” обзордук информацияны келтирүүгө мүмкүн эместигин эске алуу менен орчундуу, уюлдук жана өзөктүк педагогикалык технологиялар боюнча дискурс же кыскача жалпы маалымат берүүгө аракет жасайлы.

Билим берүүнү өнүктүрүүнүн заманбап шарттарында «окутуу» жана «тарбиялоо» түшүнүктөрүнүн мазмунун жана аларды компетенттүүлүккө негизделген мамиленин алкагында айкалыштыруу, алдыңкы орунда турган компетенттүүлүк мамиленин алкагында кайра карап чыгуу зарылчылыгы келип чыгууда [8, 450 б.].

Билим берүүдө модулдук-рейтингдик система жеңилдетүү максатында системанын рейтинг түзүүчүсүн модулдан бөлүп карайлы. Чындык үчүн системаны мындай “бөлүү” методологиялык жактан туура эместиги эсибизде болсун.

Модуль бул бүтүн предметтин бир бөлүгү жана ал кандайдыр бир даражада озунчө “бүтүндүктү” түзө алат жана модулду кандайдыр бир деңгээлде жалпылайлы, “бөлүнбөс”

биримдиги же “өзөгү” бар деп эсептей алабыз. Студенттер сессия ичинде үзгүлтүксүз билим алуусу үчүн, бүтүн предмет эки, үч модулга бөлүнүп ар модул боюнча жана ал модулга тиешелүү сөзү (студент өз алдынча иши) боюнча модул тапшырылып балл топтолот.

Жыйынтыктоочу текшерүү модулдар жакшы тапшырылса экзаменсиз модулдардын жыйынтыгы менен аяктайт. Бүтүн материалды (предметти) модулга (бөлүккө) бөлүп окутуу азыркы күндө педагогикалык технологиядагы жаңылык деп дээрлик көпчүлүк эсептешет. Тарыхый фактыларга таянсак Мадинада Пайгамбарыбыз Мухаммад (САВ)¹ Суффа мектебинде Куранды аяттарга бөлүп ар бир модулду тапшыргандан кийин гана кийинки модулга (аяттардын кезектеги тобуна) өткөзүп окуткан. Имам Ахмад (Аллах аны ырайымына алсын) Мухаммад ибн Фудойлдун Абу Абдир Рахмандын Атодон төмөнкү сөздөрүн келтиргенин кабарлайт: «Пайгамбарыбыздан (САВ) окуган сахабаларынын бири Алланын Элчиси (САВ) аларга он аят үйрөткөнүн айтты. Жана аларды жаттап, практикалык колдонууну үйрөнмөйүнчө, кийинки он аяттарга өтүшкөн эмес» [1, 59 б.]. Демек, модулдук окуу системасын жаңы деп эсептей алалбайбыз, себеби аны биринчилерден болуп Пайгамбарыбыз Мухаммад (САВ) сахабаларын окутууда биринчилерден болуп колдонуптур. Окутууну дифференциациялоо жана көп түрдүү (хижри жылы эсептөөсү башталганда эле) Пайгамбарыбыз (САВ) билген жана колдонгон деп айта алабыз.

Ушул жерде белгилеп кетүүчү факты билим берүүгө мусулман эместерди [2, 309 б.] жана аялдарды [3, 446 б.] да тарткандыгы Пайгамбарыбыздын Мухаммад (САВ) бул ишке (окутуу, билим берүүгө) өзгөчө маани бергендиги көрүнүп турат.

Азыркы мезгилдин педагогикалык технологиясында окутуунун активдүү методдору, информациялык методдору инсанга багытталган окутуу жана интерактивдүү методдору деген багыттар сыяктуу көптөгөн методдор, технологиялар колдонулууда. Бул методдорго кыскача түшүнүк, аныктамаларды бере кетели.

1. Окутуу методу окутуучу менен окуучунун өз ара аракеттенишүү формаларын окуу процессинде чагылдырган ыкмалардын жана иш аракеттик жагдайларды чагылдырган жалпылык. Дагы бир кластоо боюнча окутуу методдорун жалпыланган үч группага бөлүшөт. Алар :

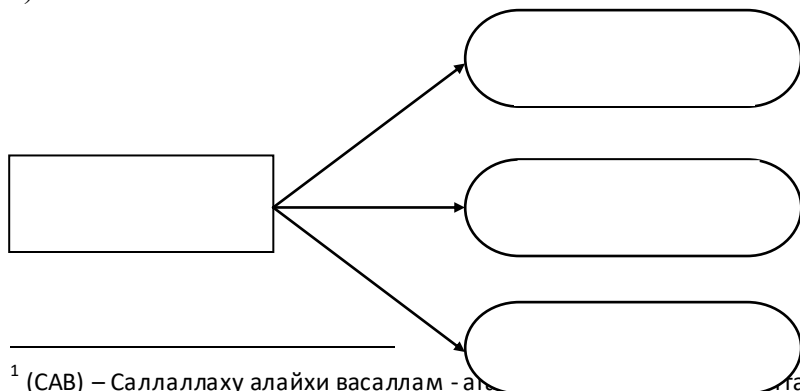
а) Пассивдүү методдор;

б) Активдүү методдор;

в) Интерактивдүү методдор;

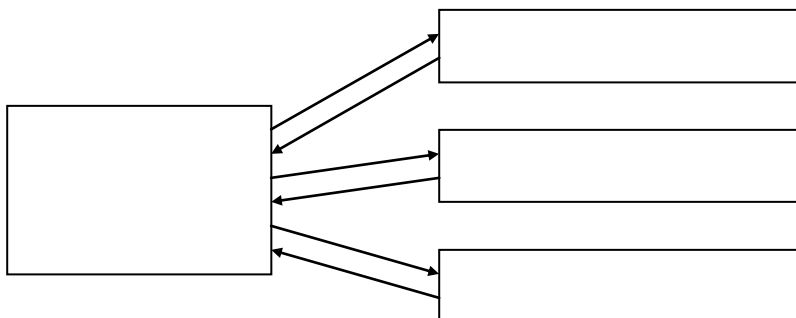
Схемалык түрдө мугалим-окуучунун, окуучу-окуучунун ортосундагы түз жана тескери байланыштар аркылуу жогорку методдор төмөнкүдөй сүрөттөлүнөт [4, 78 б.].

а)

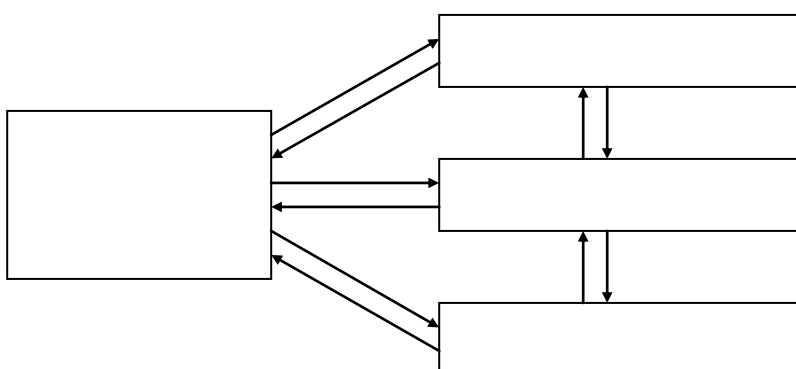


¹ (САВ) – Саллаллаху алайхи васаллам - аныктамасын берүүчүлөрү болсун

б)



в)



1 - Сүрөт. Окутуунун методдору. а) пассивдүү метод; б) активдүү метод; в) интерактивдүү метод.

а) Пассивдүү методдорго мугалим негизги аракет жасаган тарап, сабактын жүрүшүн башкарат ал эми окуучулар пассивдүү угуучулардын ролун аткарат.

б) Активдүү методдорго сабактын жүрүшүндө окуучу пассивдүү угуучу эмес сабактын активдүү катышуучусу жана мугалим сабактын менеджери эмес, окуучу жана мугалим бирдей укукка ээ. Сабактын жүрүшүндө мугалим жана окуучу өз ара мамиле, аракет жасашат ошондуктан окуучу сабактын активдүү катышуучусу боло алат.

в) Интерактивдүү методдор менен активдүү методдор бири – бирине окшошураак болгонуна карабастан кыйла айырма бар. Ошондуктан интерактивдик методдорду азыр жаңы форма катарында карашат.

“Inter” – өз ара “act” – аракеттенишүү деген сөздөрдү түшүндүрөт да аңгемелешүү режиминде, диалог жүргүзүү иш аракет топтомун өз ичине камтыйт.

Активдүү методко караганда интерактивде окуучу жана окутуучу, окуучу жана окуучулардын кеңири иш аракетине багытталган болот.

Интерактивдик сабакта мугалимдин ролу сабактын максатына жетүүгө багытталган окуучулардын иш аракеттерин багыттуу башкаруу болот жана сабактын планын мугалим интерактивдик негизде иштеп чыгат.

Жогоруда биз келтирген аныктамаларды абсалюттук толук деп айта албайбыз жана интерактивдик методдун көптөгөн аныктамалыр кездешет.

Педагогикалык технологияда колдонулган көптөгөн методдор бар экендигин бир эле интерактивдүү методдун ондогон түрлөрү бар экенин көрсөтүү эле жетишпүү болоор. Интерактивдик методдордун кээ бир түрлөрүн санай кетели. Алар:

1. Интерактивдүү лекциялар;
2. Интерактивдүү семинарлар;
3. Тегерек үстөл;
4. Мээ штурму;
5. Иш оюндары;
6. Кейс – метод (ситуацияларды талдоо);
7. Дискуссиялар;
8. Тренингдер;
9. Ар ким ар кимди окутат;
10. Проектиленген семинар;
11. Чыгармачылык мүнөздөгү тапшырмалар;
12. “Чоң тегерек”;
13. “Аквариум” ж.б.

Интерактивдик методдордун формаларынын көптүгү окулуучу материалдын мазмун жана маңыз, максаты жана чечилүүчү маселеси, окуучулардын ар кыл денгээли жана кызыкчылыктары, мугалимдин тандоосу, даярдыгы жана компетенциясы ж.б. өтө көп себептер болуп саналат.

Биз жогоруда методдордун, окутуу технологиялардын өтө көп түрдүүлүгүн үстүртөн обзордук формада карап өтүк анын негизги себеби бул эмгекте биздин максат улуу Пайгамбардын (САВ) окутуу, билим берүү жана тарбиялоо ыкма – усулдарын азыркы күндө аракет кылып жаткан педагогикалык технологиялар турган деңгээлден, өңүттөн карап уйрөнүү, мүмкүнчүлүгүбүз жетсе алардын маани – маңызын түшүнүп активдүү колдонууга өтсөк, деген жакшы ниетти эс тутумда кармасак.

Бизге белгилүү болгондой таанып – билүү теориясында (гносеологияда) колдонулган диалектикалык принциптер тарыхыйлуулук б.а. тарых сабактарын эске алууга негизделген. Алардын биринчиси тарыхыйлуулук принциби (принцип историзма) ал эми экинчи принцип тарыхыйлуулук жана логикалык биримдик принциби болуп саналат (принцип единства исторического и логического). Мына ушул эки принципти эске алып жана аларды оптималдуу колдонуу мезгил талабы.

Азыркы мезгилде ар түрдүү профилдеги университеттердин саны өсүүдө жана ага жараша педагогикалык технологияларда көп түрдүү формаларга ээ болуп өзгөрүү, жаңылануу процесстерине дуушар болууда.

Билим берүү системасында жана анын бардык баскычтарында мектептен жогорку окуу жайларына чейин педагогикалык технологияларда жаңылануу, интегралдашуу процесстери жүрүүдө.

Билим тарбия берүүнүн педагогикалык технологияларына арналган, илимий, илимий методикалык макалалар, монографиялар жана окуу, окуу-усулдук эмгектер кыйла даражада көп. Азыркы мезгилдеги билим берүү системасында жана анын бардык баскычтарында көптөгөн жаңылануулар, технологиянын бир түрү экинчи түрүнө алмашууда. Бул технологиялык өзгөрүүлөр технологиялардын интеграциясы, конвергенциясы, цифралошуусу жана инновациялык технологиялардын түзүлүшүнө жараша жүрүүдө. Азыркы мезгилде традициялык педагогикалык технологиядан айырмаланган жаңы

технологиялар б.а. алардын ичинде цифралык педагогикалык технология да пайда болду. Бул технологиялар бири-биринен айырмаланганы менен алардын чечүүчү маселелери бирдей. Анын негизги себеби бирдей жана ал ушул технологиялардын жардамы менен жогорку окуу жайларында, мектептерде ишке ашып, билимдүү инсандарды даярдоо жана аларга керектүү компетенцияга ээ кылуу болуп саналат.

Мезгилдин талабына жараша азыркы учурда билим берүүнүн төмөнкү технологиялары түзүлүүдө жана калыптанууда. Алар:

- I. Интеграциялык билим берүү технологиясы;
- II. Конвергенциялык билим берүү технологиясы;
- III. Цифралык билим берүү технологиясы;
- IV. Инновациялык билим берүү технологиясы.

Жогоруда келтирилген төрт билим берүү технологияларынын өзгөчөлүктөрүнө, мүнөздүү белгилерине токтоло кетели.

I. Интеграциялык педагогикалык технология. Интеграциялык билим берүү технологиясы же көпчүлүк учурда колдонулгандай интеграциялык педагогикалык технологияны (ИПТ) негизги белгиси, базалык түзүлүшү интеграция феномени менен байланышкан. Жалпы түрдө интеграция феномени бул көпчүлүк учурда: 1) окутуунун мазмунун интеграциялоого; 2) илимдердин интеграциясына; 3) ой жүгүртүүнүн интеграциясына багытталганын билебиз. Ал эми азыркы учур бул педагогикалык технологиялардын интеграциясына арналган. Педагогикалык технологиялардын интеграциясы кесиптик билим берүүнү модернизациялоодогу өтө маанилүү багыт болуп эсептелинет [5, 127-130 б.]. Интеграциялык педагогикалык технологияны түзүү үчүн педагогикалык технологияларды анализдөө, жаңы технологияны моделдөө жана ал боюнча эксперимент жүргүзүү талап кылынат.

II. Конвергенциялык педагогикалык технология конвергенциянын методологиялык негизи катары: а) көп илимдер тармагында, ар түрдүү илимдердин жалпы кесилишкен талаасында илимий маселелерди чечүүгө; б) багыттуу тартиптелген система жана трансдисциплиналык синкретизм принциби орун алган учурда аткарылат.

Билим берүүнүн конвергенттүүлүгү билим берүүнүн социалдык маңызына, жаратылыш – ноосфералык жана социалдык чөйрөдө адаптация процесстерине байланышкан. Конвергенттүүлүк “окшошпук”, “жакындык” менен байланышкан жана интеграция феноменинен айырмаланат. Ошондуктан конвергенциялык педагогикалык технологияда анын негизги белгилери болуп синергизм, инновациялар, эффективдүүлүк жана жөнөкөйлүк болуп саналат. Конвергенциялык педагогикалык технология өзгөчө азыркы мезгилдеги процесстерди жана кубулуштарды окуп үйрөнүүдө өтө перспективдүү болот жана глобалдашуу мезгилинде көптөгөн информацияларды өздөштүрүүгө жардам берет. Технологиялык конвергенциянын жардамы менен традициялык теориялар менен инновациялык “өнүктүрүп” окутуу жана тарбиялоо бири-бири менен жакындаштырылат [6, 73-77 б.]. Конвергенция интеграциядан кеңири жана терең түшүнүк.

III. Цифралык педагогикалык технология. Азыркы мезгилдеги билим берүү системасындагы приоритеттүү багыттардын бири окуу процессине информациялык технологияны киргизүү же жалпы мүнөздө цифралык педагогикалык технологияларды колдонуу болуп саналат [7, 80 б.].

Цифралык технология адамдардын жашоо чөйрөсү жана ушул эле убакта индивидуалдык окуу маршрутун түзгөн, өздүк билим алууну камсыз кылган педагогикалык технология.

Азыркы мезгилдеги цифралык педагогикалык технология билим берүү кызматынын мүмкүнчүлүгү жана сапатты жакшыртууга да салым кошо алат.

IV. Инновациялык педагогикалык технология. Инновациялык педагогикалык технология бул иштеп чыгууларды жана практикада колдонуучуну өз ичине камтыган система. Ал формасы, методдору жана окуу каражаттары, тарбиялоо жана өнүгүүдөн түзүлөт.

Билим алуунун максаты проектиленген жаңылыкты билүү жана колдонуу. Инновациялык педагогикалык технология төмөнкү талаптарды, шарттарды аткарууга багытталган:

1. Жалпы билим берүү процессин жакшыртууга милдеттүү;
2. Дайыма өзгөргөн билим берүү бөлүгүн эске алып, тиешелүү колдоо көрсөтүп, артта калуучулукка жол бербөөгө милдеттүү;
3. Инновациялык технологияларда тиешелүү илимдердин жетишкендиктерин эске алуу зарыл шарт;
4. Инновациялык технологияда педагог менен студент жаңы илимге биргелешип издөө салышы керек. Инновациялык педагогикалык технологияда коом инновацияларга ачык болот.

Азыркы мезгилдеги илимдин, техниканын жетишкендиктери жана тездик менен өсүүсү, өзгөрүүгө дуушар болушун эске алып билим берүү системасын оптималдуу жана структуралоонун зарылдыгын көрөбүз.

1. Билим – тарбия берүүдө педагогикалык технологиялардын алмашуусу жана жаңылануусу зарыл педагогикалык процесс.
2. Учурдун талабына жараша жүргөн кардиналдуу трансформациялар төмөнкү негизги багыттарда болушу зарыл. Алар: интеграциялык педагогикалык технологиялар; конвергенциялык педагогикалык технологиялар; цифралык педагогикалык технологиялар; инновациялык педагогикалык технологиялар.

Билим берүү системасында педагогикалык технологиялардын формасы, мазмуну жана маңызы боюнча айырмаланган жаңы технологиялардын пайда болушу учурдун актуалдуу проблемасы.

Колдонулган адабияттардын тизмеси

1. Абдулфаттах Абул Гудда, “Мугалим Мухаммад (САВ)”. 2014. – С. 259 <https://yadi.sk/i/GRMMY479jq4XJw>
2. Осмон уулу Алмамбет, Сүйүктүү Пайгамбарыбыз Мухаммед (САВ)дын өмүр баяны. Бишкек. 2013. – 309 б.
3. Хадистердин негизинде Ислам 1 /Котор. А. Калбердиев, А. Ташболотов, – Бишкек.: 2018. – 856 б.
4. Утуров К., Досалиева К.Э. Мухаммад Пайгамбардын (САВ) билим-тарбия сүннөттөрүндөгү жана азыркы педагогикалык технологиялардагы окутуу методдору: диахрондук компаративдик анализ. Монография – 90 б. <https://ikiacademy.org/resourcedetails/mukhammad-paygambardyn-sav-bilim-tarbiya-s-nn-tt-r-nd-g-zhana-azyrky-pedagogikalyk-tekhnologiyalardagy-okutuu-metoddoru-diakhronduk-komparativdik-analiz-monografiya--202409101710>
5. Галиахметова А.Т., Андреева Е.А. Кесиптик-техникалык билим берүүнү модернизациялоонун маанилүү багыты катары педагогикалык технологияларды интеграциялоо. // Вятка университетинин жарчысы. Педагогикалык илимдер. 2015. – 127-130 бб.

6. Первова Г.М. Методдордун конвергенциясы педагогиканын заманбап өнүгүү тенденциясы катары// Билим берүүнүн заманбап көйгөйлөрү. Т.9. №6. 2014. – 73-77 бб.
7. Билим берүүдөгү санариптик технологиялар: тенденциялар, көйгөйлөр, перспективалар; Монография /жалпы ред. астында. «Улуттук өнүгүү» мамлекеттик илим-изилдөө институтунун илимий кеңеши. СПб.: «Улуттук өнүгүү» мамлекеттик илимий-изилдөө институту. 2023. – 80 б.
8. Досалиева К.Э. «Педагогикалык технологиялардагы билим-тарбия системасы: бүтүндүк жана айырмачылыктар» И. Арбаева ат. КМУ нун Жарчысы №4/1, 2024-ж., – 450 б.

Рецензент: философия илимдеринин доктору, профессор Утуров К.